

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.9:355.4] (477)
DOI

Б. Г. Луценко
*аспірант кафедри кримінального права та кримінології
факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ
orcid.org/0000-0002-1366-9155*

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

Статтю присвячено одному з видів кримінологічного забезпечення Операції Об'єднаних Сил (ООС) – організаційному забезпеченню.

Наявність збройного конфлікту на сході України само по собі є злочинним посяганням на основі національної безпеки України, що дестабілізує економічну, соціальну, політичну, безпекову, культурну сфери, а також інформаційне поле по всій країні.

Як свідчить практика, стан збройного конфлікту породжує, провокує і сприяє вчиненню кримінальних правопорушень, таким чином безпека особи, суспільства і держави також залежать від можливості інститутів державної влади захищати їх від злочинних посягань.

Від організаційного забезпечення ООС у рамках протидії злочинності залежить реалізація завдань, що стоять перед державою щодо забезпечення прав і свобод людини.

У статті розглянуто складові елементи організаційного забезпечення ООС, узгодженість між якими і є запорукою своєчасного й ефективного виконання зазначеного виду діяльності. До складових елементів організаційного забезпечення ООС запропоновано віднести суб'єктний склад, об'єкт, мету, а також принципи, методи і форми.

Організаційне забезпечення ООС доволі полісуб'єктно і відбувається за вертикальними й горизонтальними зв'язками. Суб'єктний склад визначений Законом України «Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях».

Об'єктом організаційного забезпечення ООС являється діяльність відповідних суб'єктів, що спрямована на протидію злочинності та пов'язана з розподілом матеріальних, кадрових, інформаційних та інших ресурсів.

Цілі ООС, що визначені чинним законодавством, можуть бути досягнуті в разі виконання цілей організаційного забезпечення, таких як визначення ефективного складу суб'єктів, діяльністю яких передбачена протидія злочинності (динамічність суб'єктного складу); комплексність і системність діяльності; визначення і наділення суб'єктів відповідними компетенціями; визначення форм і методів спільної діяльності суб'єктів тощо.

Найбільш суттєвими принципами, які є основоположними в організаційному забезпеченні Операції Об'єднаних Сил, є принципи законності, гуманізму, системності, плановості.

Увагу в статті приділено методам організаційного забезпечення ООС у здійсненні кримінологічної діяльності, що поділяються за способами управлінського впливу – прямими і непрямыми.

Ключові слова: протидія злочинності, організаційне забезпечення, Операція Об'єднаних Сил.

Lutsenko B. H. CRIMINOLOGICAL PRINCIPLES OF ORGANIZATIONAL SUPPORT OF THE JOINT FORCE OPERATION

The article is focused on one of the types of criminological support of the Joint Forces Operation (JFO) – organizational support.

The existence of an armed conflict in Eastern Ukraine is a criminal encroachment on the basis of Ukraine's national security, which destabilizes the economic, social, political, security, cultural situation, as well as the information area throughout the country.

The armed conflict situation according to the practice generates, provokes and contributes to the commission of criminal offenses, so the security of individuals, society and the state also depends on the ability of public authorities to protect against criminal encroachments.

The organizational support of the JFO in the framework of combating crime influences on the implementation of the tasks of ensuring human rights and freedoms that faced by the state.

The author of the article has studied the components of the organizational support of the JFO, the consistency between which is the key to timely and effective execution of this type of activity. The parties, object, purpose, as well as principles, methods and forms have been offered to be included in the components of the organizational support of the JFO.

The organizational support of the JFO is quite multi-subjective and occurs within vertical and horizontal relationship. The parties are determined by the Law of Ukraine "On the peculiarities of the state policy on ensuring

the state sovereignty of Ukraine over the temporarily occupied territories in Donetsk and Luhansk regions”.

The object of the organizational support of the JFO is the activity of relevant entities, which is aimed at combating crime and is related to the distribution of financial, personnel, information and other resources.

The purposes of the JFO, defined by the current legislation, can be achieved in case of executing the organizational goals, such as determining the effective composition of the entities whose activities provide the counteraction to crime (the dynamics of the parties); complexity and systemic activity; identification and endowment of subjects with appropriate competencies; determining the forms and methods of entities' joint activity, etc.

The most essential principles that are fundamental in the organizational support of the Joint Forces Operation are rule of law, humanity, system nature and planning.

The author of the article has paid particular attention to the methods of organizational support of the JFO in the implementation of criminological activities, which are divided according to the methods of managerial influence – the direct and indirect ones.

Key words: counteraction to crime, organizational support, Joint Forces Operation.

Постановка проблеми. У 2014 році наша держава вперше за часи своєї незалежності зіткнулася із проведенням військових операцій на власній території. Наявність збройного конфлікту на сході України само по собі є злочинним посяганням на основи національної безпеки України, що дестабілізує економічну, соціальну, політичну, безпекову, культурну сфери, а також інформаційне поле по всій країні. Безумовно, в будь-якій ситуації держава має дотримуватись і забезпечувати конституційні права і свободи людини, громадянина і суспільства, в тому числі й на територіях, які перебувають у зоні збройного конфлікту. Особливістю забезпечення прав і свобод на зазначених територіях можна визначити переформатування повноважень між органами державної влади та представниками силових структур, їх гібридизацію.

Як свідчить практика, наявність збройного конфлікту породжує, провокує і сприяє вчиненню кримінальних правопорушень, таким чином, безпека особи, суспільства і держави також залежать від можливості інститутів державної влади захищати їх від злочинних посягань.

Загальновідомо, що найбільш гуманними і водночас найменш затратними заходами у протидії злочинності є кримінологічні заходи. Таким чином, Операція Об'єднаних Сил потребує системного, послідовного, динамічного і своєчасного кримінологічного забезпечення.

Оцінка стану літератури. У кримінологічній літературі приділено достатню увагу питанням організаційного забезпечення протидії злочинності в роботах таких авторів, як Г.А. Аванесов, Ю.М. Антонян, О.М. Бандурка, В.В. Голіна, В.О. Глушкова, Л.М. Давиденко, І.М. Даньшина, О.М. Джужа, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, О.М. Литвак, О.М. Литвинов, С.Г. Міщенко, П.П. Михайленко та ін. Проте сучасна політико-військова ситуація, що склалася в нашій країні, а саме збройний конфлікт на сході України, анексія Автономної Республіки Крим, а також факти незаконної паспортизації громадян України створюють загрози національній безпеці та правопорядку країни. Операція Об'єднаних Сил є необхідною реакцією на тимчасову окупацію окремих районів Донецької і Луганської

областей і потребує відповідного організаційного забезпечення протидії злочинності, яке має враховувати види злочинності на відповідній території, її детермінацію, суб'єктів протидії злочинності, умови діяльності відповідних суб'єктів, а також трансформацію соціальних та політичних процесів у сучасному українському суспільстві.

У зв'язку із цим метою статті є розгляд організаційного забезпечення як одного з видів кримінологічного забезпечення Операції Об'єднаних Сил та аналіз його складових елементів.

Виклад основного матеріалу. Протидія злочинності є складним інтегрованим багаторівневим соціальним феноменом, який зовнішньо виражається в діяльності різних за статусом та компетенцією суб'єктів, спрямованій на досягнення загальної цілі – нейтралізації причин та умов, що породжують злочинність, та зниження її інтенсивності до соціально прийнятого рівня [1, с. 277]. Досягнення поставленої цілі є запорукою забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також підґрунтям для нормального економічного, політичного, соціального, безпекового, культурного розвитку держави. Цю думку розділяє і Б.В. Авер'янов, який підкреслює, що «суспільна цінність протидії злочинності полягає ще й у тому, що вона є одним із необхідних засобів забезпечення прав і свобод людини» [2, с. 6]. Отже, кримінологічне забезпечення відіграє важливу роль у розвитку України, її національній безпеці і національних інтересів України, а також охорони й реалізації прав і свобод громадян.

Напрацювання В.М. Бесчасного дозволили йому зробити висновок, що організаційне забезпечення протидії злочинності можна розглядати у двох аспектах, а саме:

– як цілеспрямовану діяльність з організації процесу протидії злочинності, який складається із системи різнорідних заходів, що здійснюються у визначених формах, та із застосуванням спеціальних методів; складниками такої багатоаспектної діяльності є її мета, суб'єкти та об'єкти, принципи, форми й методи її реалізації;

– як результат такої діяльності, який виражається у створенні впорядкованої та взаємоузгодженої системи суб'єктів протидії

злочинності (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань і окремих громадян), функціонування яких зумовлено досягненням спільної мети [3, с. 167].

Цілком погоджуємось із запропонованим визначенням, що, на нашу думку, відображає забезпечення діяльності відповідних суб'єктів Операції Об'єднаних Сил (далі – ООС) у визначення потреб у людських ресурсах; у забезпеченні відповідною інформацією, в тому числі для поточного і кризового планування; в організації розроблення й оновлення доктринальних документів; фінансового обґрунтування утримання та розвитку структури; для здійснення цивільно-військового співробітництва, його планування, організацію і контроль.

Виконання будь якої діяльності, в тому числі й організаційне забезпечення ООС, досягається узгодженістю між її складовими елементами, основними з яких є суб'єктний склад, об'єкт, мета, а також методи, принципи і заходи, за допомогою яких здійснюється зазначений вид діяльності.

Суб'єктний склад організаційного забезпечення ООС доволі широкий і визначений Законом України «Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 р. № 2268-VIII, яким передбачено, що «для забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях: Генеральним штабом Збройних Сил України за погодженням з відповідними керівниками залучаються та використовуються сили і засоби (особовий склад та спеціалісти окремих підрозділів, військових частин, зброя, бойова техніка, спеціальні і транспортні засоби, засоби зв'язку та телекомунікацій, інші матеріально-технічні засоби) Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань (Служби безпеки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони України, Державної спеціальної служби транспорту), правоохоронних органів спеціального призначення, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, розвідувальних органів України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, а також працівники закладів охорони здоров'я». Як визначено в даному Законі, зазначені суб'єкти безпосередньо беруть участь у забезпеченні національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та

Луганській областях, окрім цього, для досягнення вже зазначеної мети органам сектору безпеки і оборони, іншим державним органам України додатково надаються спеціальні повноваження, а також забезпечується можливість здійснення уповноваженими особами органів досудового розслідування та прокуратури повноважень у кримінальних провадженнях щодо правопорушень, учинених у відповідних районах, і, нарешті, Командувачем Об'єднаних Сил у визначеному порядку надається допуск дізнавачів, слідчих і прокурорів до району здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях. Варто відмітити й той факт, що до органів сектору безпеки і оборони, окрім вищеперелічених органів, входять також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України. Таким чином, організаційне забезпечення ООС доволі полісуб'єктно і відбувається за вертикальними і горизонтальними зв'язками.

Об'єктом організаційного забезпечення ООС являється діяльність відповідних суб'єктів, що спрямована на протидію злочинності та пов'язана з розподілом матеріальних, кадрових, інформаційних тощо ресурсів. Ресурсне забезпечення кожного із суб'єктів ООС передбачено чинним законодавством, що регулює діяльність того чи іншого суб'єкта, так, наприклад, ст. 18 Закону України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. № 2229-XII визначено, що «Фінансування, матеріально-технічне та соціально-побутове забезпечення Служби безпеки України здійснюється Кабінетом Міністрів України в порядку, визначеному Верховною Радою України, за рахунок коштів державного бюджету України», а ст. 105 Закону України «Про національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII – «Фінансування і матеріально-технічне забезпечення поліції здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України, а також інших джерел, не заборонених законом». У свою чергу ст. 8 Закону України «Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 р. № 2268-VIII передбачено, що забезпечення суб'єктів ООС необхідними засобами і ресурсами здійснює Кабінет Міністрів України, а «початок та завершення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях визначаються окремими рішеннями Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України».

Таким чином, якість кримінологічної діяльності суб'єктів ООС залежатиме як від рішень

безпосередньо Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України щодо організаційного забезпечення конкретної діяльності, так і від рішень, прийнятих Кабінетом Міністрів України.

Цілі організаційного забезпечення ООС, безумовно, витікають зі ст. 4 Закону України «Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях», а саме: «звільнення тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях та відновлення на цих територіях конституційного ладу; захист прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб; забезпечення незалежності, єдності та територіальної цілісності України». Таким чином, якісне досягнення поставлених цілей потребує з боку організаційного забезпечення вирішення таких цілей, як: визначення ефективного складу суб'єктів, діяльністю яких передбачена протидія злочинності (динамічність суб'єктного складу); комплексність і системність діяльності; визначення і наділення суб'єктів відповідними компетенціями; визначення форм і методів спільної діяльності суб'єктів; призначення відповідальної особи за виконання конкретної спільної діяльності; встановлення форм контролю за відповідною діяльністю; здійснення прогнозування на підставі реальних даних та планування з урахуванням економічних, політичних, соціокультурних та військових змін, що впливають на динаміку злочинності під час проведення ООС.

Принципи організаційного забезпечення протидії злочинності підпорядковані та базуються на цілях цієї діяльності й реалізуються через конкретні методи і прийоми впливу. Відповідно, принципи організаційного забезпечення протидії злочинності мають бути сформульовані в чітких зрозумілих положеннях, бути практично орієнтованими та застосовуватися під час вирішення практичних завдань, методів і прийомів протидії злочинності [3, с. 171]. Принципи організаційного забезпечення протидії злочинності ООС мають бути такими, що дають можливість максимально ефективно виконувати поставлені цілі, причому діяльність відповідних суб'єктів не може порушувати фундаментальні приписи Конституції України.

Сучасна наукова спільнота визначила і дослідила чимало принципів, що покладені в основу організаційного забезпечення кримінологічної діяльності. Загалом, не виникає питання щодо їх важливості й доцільності. Виділимо найбільш суттєві принципи, які є основоположними в організаційному забезпеченні ООС.

Принцип законності передбачає нормативно-правову регламентацію організаційного забезпечення діяльності суб'єктів ООС. Як вже зазначалося вище, діяльність кожного суб'єкта ООС

регулюється відповідним законом та Генеральним штабом Збройних Сил України і вимагає неухильного дотримання. Особливістю застосування зазначеного принципу на території ООС є постійна динамічність політичної та військової ситуацій у країні, що вимагає своєчасної ефективної законодавчої реакції на нові виклики. Таким чином, суб'єкти ООС у своїй діяльності мають керуватися відповідними нормативно-правовими актами та діяти в межах закону.

Принцип гуманізму передбачає таку діяльність суб'єктів ООС, яка не припускає порушення прав і свобод людини, приниження честі та гідності, дискримінації за будь-якими ознаками.

Принцип системності має важливе значення для забезпечення діяльності ООС, оскільки досягнення основної мети залежить від поєднання діяльності різнорідних суб'єктів. Принагідно зауважити, що принцип системності в нашому контексті має бути доволі динамічним і відповідати викликам і загрозам, що виникають.

Плановість, безумовно, є важливим і необхідним принципом, оскільки його застосування надасть можливість безпомилково визначити коло суб'єктів у здійсненні конкретної діяльності, їх організаційне забезпечення та визначення форм і методів діяльності.

Окрім загально наукових принципів, діяльність ООС відбувається з дотриманням основних принципів міжнародного права щодо прав людини: право на життя, свободу і безпеку всіх людей; заборона катувань і жорстокого поводження; заборона несанкціонованого арешту й утримання під вартою; право на справедливий суд; право гуманного поводження з особами, позбавленими волі; право на захист від незаконного втручання в особисте і сімейне життя, посягання на недоторканність житла, таємницю кореспонденції; право на свободу думки та її вираження, свободу зібрань та асоціацій (Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних силах України» від 27.11.2018 р., № з1233-18).

Методи організаційного забезпечення протидії злочинності можна поділити за часовими ознаками (досягнення поточних або довгострокових цілей), глибиною та масштабністю поставлених перед ними цілей (тактичні або стратегічні, з повною або частковою зміною існуючих суспільних відносин), за способом досягнення цілей протидії злочинності (еволюційні, революційні) тощо [3, с. 199]. Окрім цього, організаційне забезпечення ООС у здійсненні кримінологічної діяльності досягається через методи, що поділяються за способами управлінського впливу. Таким чином, в організаційному забезпеченні можуть бути застосовані як прямі, так і непрямі методи

організаційного впливу. Прямі методи організаційного забезпечення протидії злочинності ООС використовують у своїй діяльності державні органи, що знаходяться у відношеннях прямої субординації до суб'єктів управління і, як правило, належать до одного відомства, а також суб'єкти різних відомств, якщо вони залучаються Генеральним штабом Збройних сил України для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях.

Водночас слід зазначити, що організаційна діяльність щодо протидії злочинності може здійснюватися із застосуванням непрямих (опосередкованих) методів впливу. Такі методи застосовуються державними органами для стимулювання та організації діяльності у сфері протидії злочинності недержавних установ, які не знаходяться щодо них у субординаційних відносинах. У цьому випадку реалізація зазначеного організаційного впливу засновується на засадах диспозитивності та має нормативно-правовий характер. Зазначений метод спрямований на демократизацію та оптимізацію функцій системи протидії злочинності, стимулювання позитивної та бажаної для держави поведінки, заснованої на наявних суспільних потребах [3, с. 194]. Використання зазначеного методу також можливо під час проведення ООС, оскільки на законодавчому рівні визначено, що до системи сектору безпеки й оборони можуть також входити громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України (Закон України «Про національну безпеку і оборону України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII), а Законом України «Про особливості державної політики щодо забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях» передбачено надання органам сектору безпеки і оборони спеціальних повноважень, необхідних для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації.

До форм організаційного забезпечення можна віднести: планування, методичне супроводження, ресурсне забезпечення, також це може бути контроль, засідання, наради.

Здійснення заходів, для яких, власне, і створювалась ООС, можливо за умов дотримання

конкретного плану дій. У залежності від конкретної цілі планується залучення конкретних суб'єктів, наділення цих суб'єктів відповідними повноваженнями, встановлюються строки виконання певних дій, контроль за їх виконанням, а також матеріальне, технічне та фінансове забезпечення.

Методичне супроводження діяльності суб'єктів, що залучені в ООС, є необхідною умовою проведення тих чи інших заходів. Події на Сході України отримали назву «гібридної війни», хоча цей термін і знаходиться поза правовим полем, проте він відображає правила і засоби боротьби. Отже, гібридизація повноважень і завдань суб'єктів ООС вимагає зрозумілих методичних рекомендацій для всіх суб'єктів.

Особливістю забезпечення прав і свобод на зазначених територіях можна визначити переформатування повноважень між органами державної влади та представниками силових структур, їх гібридизацію.

Ресурсне забезпечення як одна із форм організаційного забезпечення здійснюється через підготовку висококваліфікованих кадрів та необхідного матеріально-технічного забезпечення їхньої діяльності.

Висновки. Підбиваючи підсумки, можна зазначити, що організаційне забезпечення являється досить важливою складовою частиною кримінологічного забезпечення ООС, ефективність і своєчасність якого суттєво впливає не тільки на протидію злочинності, але й на забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях. Окрім цього, організаційне забезпечення є доволі динамічним напрямом кримінологічного забезпечення і має відповідати сучасним викликам і загрозам.

Література

1. Кримінологічний довідник: довідкове видання / за наук. ред. д-ра юрид. наук, професора, академіка НАПрН України Бандурки О.М.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора Джужі О.М. і д-ра юрид. наук, професора Литвинова О.М. Харків: Золота миля. 2013. 412 с.
2. Авер'янов Б.В. Принципи верховенства права і реформа українського адміністративного права. *Адвокат*. 2000. № 2. С. 5–8.
3. Бесчастний В.М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.08. Кривий Ріг, 2018. 400 с.